

Ірина Бакаленко – кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра української літератури Запорізький національний університет м. Запоріжжя, Україна.

Коло наукових інтересів: медіаграмотність, цифрові технології в освіті, європейські студії.

✉ irinabakalenko1970@gmail.com

id <https://orcid.org/0009-0008-9962-1750>

Юлія Курилова – кандидат філологічних наук, доцент, кафедра української літератури, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна.

Коло наукових інтересів: медіаграмотність, цифрові технології в освіті, європейські студії.

✉ triks@ukr.net

id <https://orcid.org/0000-0002-3475-3858>

УДК 378.093.5.011.3-051:811.161.2]:[37.091.313:808.53]

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-4-163-180>

ДЕБАТИ ЯК ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ Й ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті дебати розглядаються як інноваційна педагогічна технологія, яка має значний потенціал для підготовки вчителів української мови та літератури. Основна увага приділяється їхній ролі у формуванні професійних, соціальних і громадянських компетентностей. Висвітлено функції дебатів у розвитку критичного мислення, мовленнєвої культури та міжкультурної комунікації. Автори аналізують доцільність використання технології в умовах цифровізації та глобалізації, наголошуючи на необхідності інтеграції дебатів у навчальні програми педагогічних спеціальностей для забезпечення якісної професійної підготовки. Дебати як інноваційна технологія дозволяють створити інтерактивне освітнє середовище, яке сприяє розвитку критичного мислення, мовленнєвої культури та громадянської самосвідомості майбутніх педагогів. Здійснено аналіз потенціалу дебатів у формуванні професійних компетентностей вчителів української мови й літератури, а також пропонуються рекомендації для їхнього ефективного впровадження в освітній процес.

Ключові слова: дебати, педагогічні технології, інноваційна освіта, критичне мислення, компетентність, інклюзивне навчання, цифровізація, міжкультурна взаємодія.

Постановка проблеми. Однією з важливих характеристик сучасного світу є інформаційне перенасичення, адже технології масштабують і глобалізують процеси поширення інформації, створюючи нестабільне, складне й швидкоплинне середовище, у якому людині стає все важче контролювати свої процеси сприйняття, вибору оптимальних рішень, підтримувати інтелектуальну й духовну резильєнтність. Раціональне мислення й достовірна оцінка, раціональна поведінка як наслідок її, – безпосередньо залежать від кількісних показників інтенсивності інформаційного середовища, у якому ми всі існуємо.

Цей фактор зафіксований ученими досить давно – із часу винайдення книгодрукування. Одним із перших цю проблему маніфестував Б. Гросс (Гросс, 1964, с. 856), використовуючи поняття «інформаційне перевантаження» («information overload»), у подальшому цей аспект поширив Е. Тофлер у своїй праці «Футурошок» і «Третя хвиля»: учений наголошував на новій системі створення матеріальних цінностей, яка залежить від швидкості розповсюдження даних (Тофлер, 2000, с. 44–45).

Поняття «інформаційне перевантаження» позначає стан, при якому кількість отриманої інформації перевищує здатність мозку людини ефективно обробити її, зрозуміти й використати, – це призводить до зниження рівня критичного аналізу, емоційного вигорання, труднощів прийняття рішень і вибору оптимальної поведінки, раціонального використання фізичних і ментальних ресурсів і спричинює «інформаційний стрес» (Михайлишин, 2024) і соціально-політичні конфлікти в глобальній перспективі.

Для окреслення параметрів сучасної світобудови вчені користуються моделями VUCA, SPOD, DEST та BANI (Чалок, 2022) – ці акроніми фіксують особливості розвитку сучасного соціуму в умовах глобалізації й формування переважно нестабільного середовища, які акумулюються в понятті «суспільства ризику» («risk society», У. Бек (1986) (Бек, 2011)). Швидкість різноманітних процесів, серед яких втрачається суб'єктність людини через руйнування балансу ціннісної системи, неможливість забезпечення базових потреб (емоційний і фізичний комфорт, безпека тощо), збільшується, що посилює ентропію зовнішніх і внутрішніх факторів існування. У такому середовищі посилюється потреба формування адаптивності, навичок критичного мислення, активного пошуку рішень, інтеграції досвіду та інновацій. Основні розумові операції (порівняння, аналіз, синтез, систематизація, класифікація, узагальнення), якими послуговується суб'єкт для вирішення питань і відповідей на виклики, варіативно змінні в індивідуальній перспективі, для досягнення ефекту стабілізації потребують узгодження із системними процесами, що утримують багатовекторність сучасного світу. Особливого значення в такому контексті набувають нові моделі комунікації, що сприяють формуванню толерантності, збереженню соціальної цілісності, засновані на емоційному інтелекті як інструменті управління соціальними викликами та побудови гармонійного середовища.

Суспільство, яке функціонує за умов невизначеності, нестабільності, крихкості, амбівалентності, швидкісних трансформацій, надзвичайно потребує діалогу як провідного інструменту встановлення соціального балансу й пошуку ефективних рішень комунікації: у таких умовах відповідна форма комунікації стає не лише обміном думками, а й механізмом адаптації до глобальних викликів. Діалог дозволяє знизити рівень хаосу, який породжується інформаційним перенасиченням, інтелектуальним різноманіттям, кризою довіри до мисленнєвих патернів, адже відкрите обговорення й формування платформи спільних смислів дає можливість структурувати інформацію, приймати колективні рішення та підтримувати стабільність соціальної системи. Ризик втрати суб'єктності зменшується, адже кожен із учасників діалогу не лише висловлює свою позицію, а й сприймає та приймає позиції інших, усвідомлюючи роль кожного в суспільних процесах. Така стратегія повертає міжособистісну довіру, яка була зруйнована внаслідок ізоляції та поляризації, а також формує активне слухання й розуміння, нівелює напругу, сприяє соціальній згуртованості.

Глобалізація як багатовимірний феномен водночас і стирає відмінності (досвід існування, культура, світогляд), і провокує до агресивного захисту своєрідності й окремішності, проте по-

шук точок дотику й інтеграція різноманіття в єдину конструктивну систему породжують відкритість і розширюють можливості сприйняття й вирішення спільних проблем. Критичне мислення розвивається в діалозі на основі аналізу аргументів, типологічних порівнянь і синтезу нових ідей; наявність його є запорукою виживання, адже діалог запобігає ескалації конфліктів. Отже, «суспільство ризику» потребує механізму стабілізації, адаптації та збереження людяності, який би дав можливість відновити баланс між швидкими змінами й потенційними можливостями людини, прийняти їх в умовах постійних викликів.

Дебати як педагогічна технологія мають унікальні функції і роль у розвитку діалогічності сучасної культури й переосмисленні соціальної консолідації норм чи очікувань, адже втримують баланс між відкритим діалогом і критичним осмисленням соціальних правил і настанов, забезпечують активну взаємодію, обмін ідеями та аргументами, стимулюють учасників до співпраці й порозуміння. Форма дебатів не передбачає поверхневого обговорення, організовує простір для глибокого різноаспектного аналізу наявних проблем. Використання технології в освітній практиці сприяє формуванню діалогічної культури мислення здобувачів освіти різних рівнів, а майбутніх педагогів готує до конструктивного спілкування з учнями, колегами та батьками й вирішення актуальних проблем локального й глобального характеру в умовах інформаційної ентропії та цифрової трансформації простору існування людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. У сучасній українській педагогіці питання використання дебатів як інноваційної педагогічної технології перебуває на стадії активного вивчення і впровадження – цей напрямок ще не повністю сформувався як цілісна наукова концепція, адже потребує розгляду на міждисциплінарному перехресті як предмет фундаментальних педагогічних досліджень. Цю потребу визначає індекс зростання інтересу до дебатування, принципи якого активно інтегруються в освітній процес на різних рівнях шкільної й університетської освіти досить давно: у виховній і навчальній роботі за межами офіційного графіку, конкурсах, проєктах розвитку громадянської освіти.

На сьогодні вже розроблені окремі методичні рекомендації щодо проведення дебатів, які створені педагогами-практиками, їх активно використовують для розвитку навичок критичного мислення, комунікативної культури, лідерства (Павленко, 2021; Бобришев, 2013). Документи, які регламентують процес проведення дебатів, обов'язково включають огляд їхніх базових форматів: парламентські дебати, формат Карла Поппера, Британський парламентський формат. У певних освітніх установах впроваджують навчальні курси або факультативи, присвячені дебатам, проте ці програми не є настільки поширеними й систематизованими.

Більшість наукових публікацій зосереджені на окремих аспектах використання дебатів (формування комунікативних навичок, критичного мислення тощо) і не розвивають проблематику до рівня цілісної концепції професійної підготовки вчителів – особливо фахівців із викладання української мови й літератури. З огляду на певне зрушення в цій темі, усе ж можна констатувати, що практично відсутні масштабні емпіричні дослідження ефективності дебатування як педагогічної технології в Україні. Звісно, що практична методологія, яка активно застосовується в освітній практиці, може не бути ґрунтовно переосмисленою в науці, проте окремі дослідники таки зробили свій внесок у розвиток теоретичного осмислення дебатів: увага в основному акцентується на проблемах формування критичного мислення, розвитку комунікативних компетентностей та інтерактивних методів. Ця тема потребує подальшої систематизації та розширення теоретичних і емпіричних досліджень.

Однією з перших спроб систематизувати теоретичні й практичні аспекти проблеми дебатів у педагогіці здійснила О. Зима (Зима, 2018), директорка тренінгової компанії «Технологія успіху», яка проводить шкільні дебати в Дніпрі з 2010 року: тренери мають міжнародну сертифікацію з дебатів, широкий успішний досвід організації тренінгів, заходів для молоді, турнірів. Дослідниця звертає увагу на специфіку категоріального осмислення поняття, констатує інтерпретацію дебатів як «педагогічної технології», «технології навчання», «методу навчання», «навчального інструменту», «стратегії навчання» і «гри». З огляду на ракурс осмислення і нечіткість термі-

нологічного апарату можна зробити висновки: попри позитивний вплив технології на виховні процеси (стимул до громадянського активізму, здатність обговорення суперечливих суспільних проблем), міжнародну інтеграцію (врахування стандартів захисту прав людини та положення національного законодавства) і ефективність (оптимізацію пізнавальної й навчальної діяльності) – дебати в навчальному процесі застосовують не дуже часто, адже принципи організації й проведення не засвоєні достатньою мірою, немає впевненості в результативності цього процесу. Це, вважаємо, і пояснює відсутність чіткої дефініції й концепції, проте О. Зима наголошує на необхідності застосування дебатних технологій (у вимірі громадянської освіти і в галузі суспільствознавства) через оптимальне формування соціальних і когнітивних компетенцій, які сприяють успішній інтеграції учнів до соціуму.

У своєму дослідженні ми спираємося на позицію З. Імжарової (Імжарова, 2008), яка розглядає дебати як педагогічну технологію й апелює до їхньої послідовності, відтворюваності та гарантованої ефективності, що сприяє саморозвитку учнів і педагогів (визначення в концепціях Г. Селевко, Н. Хміль, якими послуговується дослідниця). У цій роботі констатується також інноваційність технології, яка проявляється в параметрах громадянської компетенції, адаптивності та стимуляції творчої діяльності, логіки й системного мислення, стійкості знань, формуванні патріотизму; наголошується на специфічних підходах до використання її: особистісно зорієнтованому, діяльнісному, конкретно-історичному; визначається доцільність етапів дебатного процесу, їхня структурованість і протяжність ефекту (реалізація засвоєних знань через соціально вагому діяльність), суспільна користь, взаємодія з життєвим простором, інтеграція свідомості й поведінки, гуманістична орієнтація. Авторка активно маніфестує цінність формування громадянської культури, гнучкого мислення, продуктивності й визначну роль дебатів у створенні правового суспільства.

Детальний аналіз концепцій та наявних спроб інтерпретувати дебатні технології в академічному педагогічному контексті дає підстави для визначення кількох напрямків їхнього осмислення:

- Дебатні технології як інструмент формування комунікативної компетентності студентів: розвиток навичок публічних виступів і публічного мовлення у студентів гуманітарних спеціальностей (О. Губарь, К. Дегтярьова, А. Карась, В. Живолуп, Л. Кібенко, О. Пометун, І. Присяжнюк, С. Сечка, Н. Шарата).
- Дебати як інтерактивні технології: залучення, занурення, формування активної позиції, діяльнісних компетенцій (О. Губарь, О. Пометун, О. Зима, Н. Шевельова-Гаркуша).
- Дебатні технології як інструмент формування громадянських компетентностей (О. Зима, І. Рябець).
- Дебатні технології як інструмент формування мовної компетентності: державна мова, мова національної спільноти й іноземна мова (А. Бляшевська, Х. Вербицька, Л. Кузьо, І. Тивонюк, М. Федорець).

Українська педагогіка орієнтується на успішні приклади впровадження дебатів у західноєвропейських країнах (особливо, у Великій Британії), США тощо. Наприклад, діяльність IDEA (International Debate Education Association) – це позитивний міжнародний досвід імплементації дебатів в освітній процес, який інспірує та стимулює українських педагогів до використання таких інновацій. Ця платформа пропонує методичні ресурси, які частково адаптуються в Україні. Активне застосування дебатних технологій спостерігається із впровадженням у шкільну програму курсів громадянської освіти, адже вони є потужним інструментом формування адекватної громадянської позиції, критичного мислення й навичок роботи в команді. У рамках цього напрямку починають з'являтися ініціативи з навчання вчителів та учнів навичкам дебатів.

В Україні діє низка організацій, які активно сприяють популяризації цього методу, серед яких найпотужнішими ініціативами є:

- Федерація дебатів України (UDSF), яка проводить тренінги, турніри та інші заходи для молоді, сприяє популяризації дебатів серед освітян. Тренери цієї організації займаються розробкою методичних матеріалів для практики дебатів.

- Програми неурядових організацій (USAID, British Council), які використовують дебати як інструмент освітніх змін.
- Міжнародна організація IDEA (International Debate Education Association) співпрацює з українськими закладами освіти й надає методичну підтримку.

У м. Запоріжжі дебатний рух представлений позиціями в академічних установах, громадських організаціях. Потенціал дебатів у досягненні цілей гуманітарної освіти активно використовує перший англomовний дебатний клуб «SPEAK UP» за підтримки Запорізького відділення Федерації дебатів України. Його діяльність складають заняття з теорії англійської мови (лексика, граматики), основ дебаткування (правила аналітики, аргументації) і практична частина. Дискусії проводяться з використанням британського формату Парламентських дебатів (Палата лордів і Палата громад) (О. Лозов'юк).

У Запорізькому національному університеті вже декілька сезонів працює дебатний клуб «Ratus» (Факультет історії та міжнародних відносин), який об'єднує учасників різного освітнього рівня й підготовки, – у засіданнях клубу також беруть участь здобувачі спеціальності 014 Середня освіта. Тематика дебатів – украй актуальна й провокативна.

Із 2015 року функціонує Дебатний клуб ЗНТУ, у діяльності якого об'єднуються цілі особистісного й колективного розвитку, формування прогресивної студентської спільноти університету (І. Сажинська).

Громадські ініціативи дебатних проєктів у м. Запоріжжя успішно реалізовані в коворкінгу «Спільно-HUB» із 2017 року, коли відбувалася підготовка до Всеукраїнського дебатного турніру від ГО «Інститут Республіка» за співпраці ВІ «Активна Громада». У проєкті взяли участь переважно студенти, молоді спеціалісти, учні старших класів і визначальною особливістю його було те, що організатори включили освітній блок: заняття з ораторської майстерності, театрального мистецтва та публічного виступу (риторика й дикція), тренінгові вправи, інтерактиви, були запрошені досвідчені гості (журналісти, актори, спікери з різних галузей) та здійснене обговорення у формі дебатів. Організатори дебатного клубу наголосили на його відкритості, актуальності й незаангажованості.

Метою дослідження є аналіз специфіки дебатів як інноваційної педагогічної технології в системі підготовки вчителів української мови (спеціальність 014 Середня освіта) у контексті інклюзивного навчання, міжкультурної взаємодії та ЦСР (цілей сталого розвитку).

Методи: аналіз джерел (теоретичні аспекти використання дебатів як педагогічної технології), емпіричний метод (спостереження за процесом використання дебатів у навчальному процесі, опитування), порівняльний аналіз (вітчизняний і міжнародний досвід дебатних практик).

Методологія: компетентнісний та інтердисциплінарний підхід, проблемно-орієнтоване навчання.

Виклад основного матеріалу. Сучасна українська освіта зорієнтована на створення інноваційної, цілісної та конкурентної освітньої системи, яка релевантна викликам глобалізації, цифровізації, соціальних змін і трансформацій національної ідентичності. Традиційні українські цінності органічно імплементуються в систему формування нової генерації громадян, які здатні адаптуватися до змін і впливати на різноманітні процеси. Серед провідних орієнтирів НУШ, які визначають стратегії імплементації:

- Розвиток особистості, який полягає в індивідуалізації навчального процесу;
- Компетентнісний підхід, який передбачає формування критичного мислення, комунікації, креативності, колаборації, здатності працювати в команді, гнучкості й адаптивності;
- Національне самоусвідомлення й патріотизм, які особливо значимі для зміцнення національної ідентичності;
- Громадянська самосвідомість як усвідомлення приналежності до певної спільноти (українська культура, історія та традиції);
- Екологічна самосвідомість;
- Правова грамотність;

- Медіаграмотність;
- Цифрові технології та розвиток дистанційних платформ (Всеукраїнська школа онлайн);
- Міжнародні стандарти освіти (Болонський процес, Європейська рамка кваліфікацій, академічна мобільність, мультикультурність).

Негативний вплив війни на освітній процес і систему освіти визначає потребу адаптації навчальних програм, оптимізації дистанційних форм навчання і розробку стратегій психологічної підтримки викладачів і здобувачів освіти. Співпраця з іноземними університетами, міжнародні проекти сприяють інтеграції та трансформації системи української освіти в міжнародний контекст і водночас відроджуються національні традиції внаслідок викликів культурної гомогенізації. Отже, у контексті таких соціокультурних змін потрібні фахівці, які формуватимуть громадян, що здатні критично мислити, творчо вирішувати завдання, цінувати власну культуру й водночас адаптуватися в реаліях сучасного світу, розвиваючи комунікативні навички.

Дебати як інноваційна педагогічна технологія є ефективним інструментом для формування критичного мислення, розвитку комунікативних навичок та залучення студентів до активного навчання, оскільки відповідають компетентнісному підходу до навчання. Це структурована форма дискусії, яка базується на аргументованому обговоренні певної теми або проблеми.

Основні функції дебатів:

- Освітня: сприяння поглибленню знань через дослідження питань, підбір та аналіз джерел інформації, детальне й системне обговорення теми та її окремих аспектів.
- Розвивальна: стимуляція розвитку навичок аналітики, критичного мислення, адаптивності й адекватної оцінки усталених тверджень.
- Соціальна: формування навичок командної роботи, культури толерантності, релевантності та самоусвідомлення.

Дебати забезпечують ідеальне середовище для розвитку цілісної особистості, яка здатна системно осмислювати соціальні, культурні, історичні та політичні явища. Потреба осмислення позиції, яка прямо або опосередковано суперечить власній, і конструктивна реакція на неї, – гранично важливі для міжкультурного діалогу й інклюзивності. Працюючи в дебатах із чітко визначеною проблематикою, студенти опановують не лише теоретичні знання, але й також навички їхнього практичного застосування, зокрема, у риториці, аналітиці та менеджменті; формують усвідомлене ставлення до соціальних питань, консоліднують індивідуальні й колективні цінності.

Інноваційність технології визначається інтерактивним, міждисциплінарним та проблемно-орієнтованим підходом:

- Учні або студенти безпосередньо беруть участь у створенні нових знань у процесі дискусії.
- У дебатах розглядаються актуальні проблеми сучасності, які стимулюють пошук нових рішень і змінюють стратегії мислення.
- Сучасні методи дебатних технологій передбачають інтеграцію цифрових інструментів, які розвивають медіаграмотність і здатність опрацьовувати великі масиви даних.

Швидкість та специфіка імплементації інноваційних підходів у системі освіти України визначаються багатьма факторами, серед яких такі проблемні аспекти, які пригальмовують процес використання технології:

- Консервативність педагогічних методів;
- Обмеженість ресурсів та рівень професіоналізму та інтелектуальної культури фахівців, які забезпечують навчальний процес.
- Обсяг годин для реалізації цього різновиду діяльності в навчальному плані – якщо вони взагалі передбачені для цього.
- Стереотипне сприйняття дебатів як суто формального процесу.
- Відсутність системного підходу до інтеграції дебатів у програми педагогічної освіти.
- Кваліфікація педагога й наявність методики проведення дебатів й методичного забезпечення (підручники, програми рекомендації).

- Низький рівень технічного оснащення для проведення дебатів у форматі змішаного або дистанційного навчання.
- Перспективи використання потенціалу дебатів усе ж є значними:
- Участь у дебатах стимулює громадянську активність здобувачів освіти, формує культуру демократії, яка є передумовою побудови відкритого громадянського суспільства.
- Формат дебатів підвищує рівень мотивації до навчання та створює сприятливі умови й простір для самореалізації суб'єкта освітнього процесу.
- В умовах глобалізації студенти й учні розширюють культурні компетенції, вдосконалюють комунікативну культуру.
- Дебати сприяють розвитку мовленнєвих, комунікативних, педагогічних навичок, які є необхідними для викладання української мови й літератури.

Сучасні виклики – цифровізація освіти, формування демократичного суспільства та необхідність виховання широких спільнот із високим індексом критичного мислення – створюють сприятливий ґрунт для подальшого розвитку напрямку дебатних технологій у педагогіці. Це потребує систематизації теоретичних і практичних аспектів теми; інтеграції дебатів у програми педагогічних ВНЗ, зокрема спеціальностей 014 Середня освіта й 035 Філологія; проведення емпіричних досліджень для оцінки ефективності дебатів у підготовці педагогів; розроблення методичного забезпечення й розвитку методології.

Освітній потенціал дебатів залежить від специфіки їхнього використання в системній підготовці бакалаврів спеціальності 014 Середня освіта й потребує розробки певних моделей. В українській педагогіці тема дебатів у підготовці філологів і педагогів середньої освіти залишається недостатньо розробленою, а запропоноване дослідження спрямоване на вирішення певних її аспектів, які розглядатимуться в контексті концептосфери системності, цілісності, сталого розвитку.

Якщо розглядати дебати в контексті особливостей моделей VUCA, SPOD, DEST та BANI, то ще більш зрозумілим і таким, що не потребує ствердження, є потенціал дебатних технологій для розробки стратегії ефективної підготовки сучасного вчителя. Складність і багатозначність ситуацій, із якими зустрічається в своїй діяльності педагог, вирішується функціональністю й адаптивністю, які розвиває діалог у дебатах: нова інформація дуже швидко засвоюється в такому форматі, адже він дозволяє змінювати її за потреби, зберігаючи логіку мислення. Участь у дебатах дозволяє зрозуміти складні проблеми через глибокий аналіз різних точок зору, формуються навички ухвалення рішень, адже спірні питання вирішуються в умовах невизначеності – і вони переважно обґрунтовані.

Модель SPOD концентрується на викликах, пов'язаних зі швидкістю змін, перенасиченням інформацією, швидкістю її розповсюдження й психологічним дисбалансом, який спричинений інформаційною дезорганізацією. Дебати у зв'язку з означеними факторами забезпечують: фільтрацію інформації, адже в процесі дебатів забезпечується відокремлення суттєвого від другорядного, що й дає можливість знизити рівень інформаційного перевантаження й інформаційного стресу; формування навичок комунікації в умовах хаосу – розвивається вміння сформулювати й донести провідні ідеї чітко й структуровано; критичне мислення, адже обговорення сучасних проблем вимагає перевірки фактів, що є базовою компетенцією в епоху потужної цифровізації та перенасичення інформацією, не зайвим у цьому контексті буде аналіз дезінформації та маніпуляцій в медіа.

DEST-модель відображає глобальні виклики, зумовлені цифровізацією, технологічним прогресом, етичними дилемами та необхідністю сталого розвитку. Дебати для цього є зручним форматом щодо вирішення етичних проблем, адже технології, які використовуються для їхньої реалізації, уже самі по собі це питання маніфестують: яку загрозу моралі несе застосування цих технологій – у формальному й змістовному співвідношенні? Питання сталого розвитку апелюють до екологічної свідомості, яка автоматично має актуалізуватися в такому напрямку дискусії. Важливою складовою цього процесу є адаптація технологій для освітян і – особливо! – для вчителів української мови й літератури середньої школи: вони мають покращувати процес, а

не знижувати його іманентний потенціал формальною пропозицією, дисбалансом традиційних методів навчання і технологічних інновацій.

Світ BANI маніфестує крихкість, непередбачуваність і нелінійність, що й значною мірою наснажує нашу тривогу, неусвідомленість та непорозуміння. Саме дебати як ефективна форма сегрегації та диференціації інформації навчить майбутніх педагогів адаптуватися до непередбачуваних ситуацій і сформує практичні навички керувати емоціями в тривожній ситуації. Розвиток емоційного інтелекту – головна мета дебатів у контексті такої моделі, адже нелінійні процеси реальності потребують врівноваженого сприйняття, стійкості, прийняття складних і багатоглибких викликів і проблем без очевидного їх вирішення.

Дебати забезпечують майбутнім педагогам необхідні інструменти для розвитку ключових компетентностей: критичного мислення, ефективної комунікації, адаптивності, професійної реалізації – вирішення складних питань. Так дебати стають не лише освітньою стратегією, але й способом підготовки до життя.

Роль дебатів у формуванні ключових компетентностей викладача української мови й літератури є досить значною, адже ця технологія забезпечує реалізацію більшості опцій, передбачених стандартами Нової української школи, синхронно, системно й послідовно. Сучасні вимоги до освіти передбачають формування професійних, соціальних і громадянських компетенцій майбутніх педагогів.

Участь у дебатах стимулює формування таких предметних компетентностей з української мови й літератури, як критичне мислення, аргументація, аналіз тексту, створення контенту (власних текстів). Професійні навички роботи з текстами оптимізують викладацьку практику майбутніх вчителів.

Інтеграція знань з історії, філософії, соціології формує міжпредметні компетенції. Наприклад, знання соціокультурного, історичного чи політичного контексту: соціальна роль учителя як медіатора формується через осмислення цього контексту й розуміння закономірностей соціальних процесів і впливу на них.

Одна з фундаментальних і життєво необхідних компетентностей – системне критичне мислення – формується через практику різноаспектного глибокого аналізу складної проблематики. Така особливість технології створює можливість для адаптації педагогів до сучасних освітніх викликів.

Формування соціальних і громадянських компетенцій забезпечується через навчання принципам діалогу, повагу до різних точок зору, прийняття аргументованих рішень. Здобувачі освіти, удосконалюючи свою громадянську самосвідомість, сприятимуть формуванню таких компетенцій і в своїх майбутніх учнів.

Фундаментальна професійна навичка (компетентність) володіння державною мовою в дебатному процесі важлива для ораторського мистецтва. Для розвитку комунікативної компетентності значимою є інструментальність дебатів для розвитку мовленнєвої культури, вміння вести дискусію, модерувати діалоги й полілоги, слухати й аргументувати свою позицію. Практика дебатів дає можливість тренувати риторичні навички на реальних прикладах. У результаті вдосконалюється комунікативна культура й забезпечується ефективна взаємодія усіх учасників освітнього процесу – учнів, батьків, колег.

Наразі одним із актуальних напрямків сучасної педагогіки є СЕЕН, у межах якого вивчається методологія формування емоційного інтелекту та принципи співпраці. Командна робота неможлива без порозуміння, емпатії та конструктивної й швидкої реакції. Спільне вирішення проблеми, синтез мисленневих патернів, консолідація позицій, прагнень і бажань сприяє формуванню сприятливого навчального середовища в школі.

Цифрова грамотність формується через опції дебатних технологій у процесі роботи з базами даних, при застосуванні різноманітних платформ, які створені для зручної й швидкісної обробки інформації, а також візуалізації процесу роботи й отриманих результатів.

Отже, дебати як педагогічна теологія мають потужний потенціал для формування предметних і міжпредметних компетенцій у майбутніх вчителів української мови й літератури (спеціаль-

ність 014 Середня освіта, 035 Філологія) через активне навчання, інтеграцію теоретичних знань і практичних умінь.

Реалізація потенціалу дебатної технології в освітній практиці філологічного факультету Запорізького національного університету відбувається через інтеграцію її у зміст навчальних дисциплін, що сприяє розвитку критичного мислення, комунікативних навичок і міждисциплінарній взаємодії. У межах дисциплін фахового спрямування (наприклад, «Історія української літератури» (різних періодів), «Інформаційні технології у гуманітарній освіті», «Методика викладання української мови», «Сучасні дидактичні засоби навчання» тощо) дебати використовуються насамперед із метою аналізу літературних текстів, їхнього контексту, прецедентів педагогічної взаємодії, доцільності застосування технічних засобів навчання й ін. Форми застосування дебатів у межах дисциплін відповідають їхній спрямованості: основними форматами є навчальні дебати, рольові ігри, моделювання дискусій та міждисциплінарні дебатні проекти.

Навчальні дебати можна використати наприкінці вивчення теми або розділу в якості підсумкового контролю здобутих знань і навичок: фінальний іспит можна проводити у формі дебатів як в аудиторії, так і дистанційно (на платформах Google Meet, Zoom, Microsoft Teams). Під час проведення такого іспиту формуються дві або більше (це залежить від кількісного складу студентської аудиторії) команд, які дебатують на заздалегідь визначені теми (як правило, подаються у вигляді методичних рекомендацій до фінальної форми контролю) або завдання може бути сформульоване на основі вільного вибору тем у процесі підсумкового оцінювання.

Рольові ігри або симуляцію позицій можна використати в межах тематичних занять для поглибленого розуміння контексту: студенти отримують ролі літературознавців, критиків, авторів, сучасників подій. Якщо йдеться про особливості простору освітньої взаємодії (аналіз конфліктів) – це можуть бути різні варіації персоналізації позиції (учня, студента, представників адміністрації й керівної вертикалі, членів сім'ї здобувача, колега та ін.). Сутність цієї форми в тому, що студенти змушені захищати свої позиції на основі обраної ролі, навіть якщо вона не відповідає світоглядній концепції учасника, здійснюють інтеріоризацію, механізм якої відображає процес розвитку духовних складових особистості й удосконалення її сприйняття на інтелектуальному, емоційно-чуттєвому рівні через мовну репрезентацію картини світу (Ярмолук,). А. Гангал (Гангал, с. 20) наголошує, що множинність вибору в системі глобальної взаємодії викликає конфлікт цінностей, що зумовлює кризи індивідуальних і колективних ідентичностей, тому спостерігаємо «неправильну інтеріоризацію соціальних норм» (Гангал, с. 21), яке веде до соціальної дезадаптації. Позиційна роль у дебатах, яка суперечить усталеним поглядам індивіда, спонукає його наблизитися до розуміння Іншого (Курилова, 2022), сприйняти виміри й цінності, спробувати відчутти суть чужої екзистенції, яка є постійно мінливою й недосяжною для усвідомлення. У сучасному світі мозаїчної або екранної культури, у якій чинять вплив процеси гібридизації, стохастичності, нелінійності, – є велика загроза тиску чужорідних мисленневих патернів, тому важливо знайти нейтральну й більш-менш безпечну когнітивну матрицю. Думаємо, що дебати (особливо ті їхні формати, які атомізують явище або предмет у мікроперспективі) якраз і є такою придатною формою пізнання.

Важливим аспектом дебатного процесу, який поживляє дискусію, удосконалює й підвищує рівень інтеракцій і самоусвідомлення, – є аналіз й оцінка активності, функціональності й ефективності дебатерів, які здійснюються поперемінно ними ж, хоча й існує загроза якості й конфлікту інтересів при цьому. Для удосконалення цього процесу можна ділити аудиторію на три кластери: антагоністи (2 позиції) і глядачі (1), які здійснюють цей процес оцінювання в загальній перспективі. Таку роль можна делегувати студентам, які протягом навчального семестру продемонстрували найвищі показники успішності в якості показової нагородою, яка стимулюватиме до подальших досягнень.

Реалізація міжпредметних зв'язків відбувається у процесі моделювання міждисциплінарних дискусій із метою закріплення контекстуальних знань і формування м'яких навичок (soft skills): сучасний соціокультурний простір осмислюється через систематизацію даних різних галузей знання і практичну діяльність.

У рамках масштабних проектів (наразі на філологічному факультеті реалізується низка проєктних ініціатив, зокрема «Європейський досвід формування культури толерантності в українській перспективі: медіа, освіта, мистецтво» (<https://etc.znu.edu.ua/uk>) та «Гендерна інклюзія в програмах відновлення України: європейський досвід у досягненні рівних можливостей»), які спрямовані на удосконалення освітніх практик і євроінтеграційну перспективу, дебати, що стосуються тем толерантності й гендерної інклюзії, є потужним інструментом формування компетенцій у студентів і педагогів, оскільки дають можливість обговорювати конфліктні точки зору в безпечному навчальному середовищі, розвивають емпатію та готовність приймати інші позиції, засновані на європейських стандартах, оптимізують навчальний процес у плані динаміки та практичної зорієнтованості. У рамках міжнародних проектів дуже важливим є введення таких індикаторів оцінки, як толерантність висловлювань і рівень залучення до дискусії, чутливі дані. Осмислення параметрів протидії дискримінації, упередженням забезпечується раціональними аргументами, використовуються фактаж міжнародних звітів, здійснюється порівняльний аналіз українських та європейських практик. Такі стратегії сприяють інтеграції європейського досвіду в розробку методичних матеріалів для викладачів, створення освітніх програм, адаптації курсів для слухачів із різним рівнем обізнаності, що є універсальним методичним підходом, що відповідає принципам сучасної європейської освіти. Результати дебатов у рамках таких проєктів можна використати для розробки освітніх стратегій і політик.

Отже, дебатні технології в освітній практиці філологічного факультету ЗНУ допомагають студентам ефективно застосовувати теоретичні знання на практиці та формують їх як висококваліфікованих фахівців із широким спектром навичок.

Простежимо на конкретних прикладах, як формуються предметні компетенції майбутнього педагога.

- *Комунікативна компетентність.* Як стверджує, Ю. Вторнікова, у це поняття вкладають «здатність встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, а також певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування» (Вторнікова, 2011, с. 91). Дослідниця наголошує на провідній ролі цієї компетентності в сучасному світі. Комунікативна культура особистості – визначальна риса для сфер соціальної взаємодії та економіки. Дебати стимулюють розвиток усного і писемного мовлення під час етапу підготовки аргументів і контраргументів відповідно до норм української літературної мови. Учасники дебатного процесу навчаються вільно висловлюватися й формулювати думки, працювати над стилістикою мовлення, аналізувати лексичну й логіко-синтаксичну парадигму висловлювання, тим самим реалізуючи потребу формування лінгвістичної компетентності. Роль невербальної комунікації теж є дуже важливою, адже під час дебатов увага приділяється не лише словам, а й інтонації, міміці, жестам, візуальному контакту. Під час виступів опонентів учасники навчаються уважно слухати, виділяти важливі моменти для контраргументації, що розвиває повагу до чужої думки. Етап пострефлексії передбачає й аналіз власної комунікативної поведінки, сильних і слабких сторін, уміння викласти свої думки: відгук про чіткість, логіку, виразність мовлення й можливі недоліки («кальки», росіянізми, недостатньо чіткі формулювання). Психологічні аспекти дебатов реалізуються у впливові на подолання мовленнєвих бар'єрів майбутніх педагогів: формується впевненість у публічних виступах, створюється мотиваційне середовище для вивчення мов.

- *Лінгвістична компетентність.* Майбутні педагоги аналізують мовні конструкції в двосторонньому порядку – власні й опонентів, вивчають стилістичні особливості мови й мовлення. Зауважимо, що, на відміну від роботи на заняттях із дисциплін «Сучасна українська літературна мова», «Історія української мови», «Діалектологія», «Стилістика», цей процес триває в спонтанному режимі, коли граматики, синтаксис і лексика засвоюються через практичну діяльність. Уміння точно, влучно, яскраво сформулювати думку вирізняє опонента в дискусії, надає йому переваги впливу на аудиторію й відповідно на суддівську комісію. Окрім того – дебати можуть безпосередньо включати тематику актуальних і болючих мовознавчих питань, особливо питання в ракурсі соціолінгвістики (роль і статус української мови в суспільстві, соціальні й регіональні діалекти).

- *Медіаграмотність та критичне мислення.* Учасники можуть скористатися цифровими джерелами й ресурсами для пошуку інформації з проблеми дискусії, здійснити аналіз їхньої релевантності, співвіднести різні точки зору й методологічні ракурси.

- *Літературознавча компетентність.* У такий спосіб забезпечується розвиток уміння оцінювати літературний процес із різних точок зору, актуалізація суперечливих і неоднозначних літературних прецедентів: студенти стають обізнаними з особливостями навчального контенту й навчаються пояснювати матеріал і формулювати переконливі аргументи, прийнятні для сприйняття слухачів різного рівня літературознавчої ерудиції. Здатність визначити провідні аксіологічні тенденції та базові інтелектуальні концепти твору – ознака досвідченого дебатера, який відчуває доконечну суть дискусійних питань. Глибоке розуміння інтенціональності твору й автора, специфіку адресації й форми авторської присутності, – навички, які не формуються в короткочасний період і симульовано тільки під час ознайомлення з текстом певного твору. Глибине й системне розуміння явищ, процесів, суб'єктивного й об'єктивного у просторі соціальної й інтимної комунікації – ці аспекти дебатна технологія забезпечує на рівні найоптимальніших показників.

- *Культурологічна компетентність.* Дебати допомагають усвідомити різноманіття через обговорення синтезу традицій та інновацій, міжкультурних аспектів, впливу глобалізації на локальні культури. Усвідомлення унікальності й рівності всіх культур – цінний здобуток технології, що стимулює визнання правомірності іншого культурного досвіду. Учасник дебатів зможе ідентифікувати культурні стереотипи та працювати над їхнім подоланням, визначати власні культурні обмеження, здійснювати об'єктивний підхід до культурної взаємодії, розвивати культурну чутливість і комунікаційні стратегії, отримають навички вирішення конфліктних ситуацій унаслідок культурних розбіжностей. Філологи й майбутні вчителі середньої школи поглиблюють знання про українську культуру й контекст і зможуть глибоко аналізувати літературні традиції й історичні прецеденти розвитку мови в контексті різноманіття й множинності культур і мов.

- *Естетична компетентність* – це здатність оцінити, зрозуміти й створювати естетичні цінності на основі синтезу емоційного і раціонального сприйняття. Це й аргументована оцінка естетичних явищ або мистецьких феноменів – усвідомлення ролі мистецтва у формуванні соціальної спільноти. Формування критеріїв естетичної цінності через дебати дає можливість застосувати нестандартні принципи аргументації та презентації ідей на основі прикладів із літератури, живопису або музичного мистецтва для формування стійкої позиції. Через сприйняття естетичний категорій формуються емоційний інтелект, здатність до творчого самовираження.

Міжпредметні компетентності, які можна сформувати через дебатні технології:

- *Цифрова компетентність.* Виклики цифровізації, як уже було зазначено, можна подолати за рахунок аналізу й оцінки технологічних інновацій, їхньої апробації, розвиваючи навички технологічної грамотності на основі обговорення специфіки інтеграції технологій у навчальний процес.

- *Соціальна та громадянська компетентність.* Формування соціальної та громадянської компетентності через дебати передбачає здатність ефективно взаємодіяти з людьми, брати участь у громадських ініціативах, сповідувати демократичні цінності та відповідально ставитися до соціальних та громадянських обов'язків. Ці компетентності розвиваються через інтерактивні методи навчання, аналіз суспільних викликів (екологічні, соціальні чи політичні проблеми через призму літератури та мови), обговорення громадянських цінностей, інтеграцію громадянських тем у навчання (політична діяльність українських письменників різних епох, їхній неоднозначний вибір (світоглядна дволикість шістдесятництва, наприклад), критичне мислення і практику демократичного діалогу. Толерантність як цінність ненасильницької комунікації виховується через стимуляцію поваги до іншої точки зору, створення конструктивних рішень.

- *Ініціативність і підприємливість* – це ключові компетентності, що включають здатність до генерації нових ідей, відповідальність за їхню реалізацію, ухвалення рішень в умовах невизначеності, творчу діяльність, командну взаємодію, стратегічне мислення. Літературні твори у зв'язку з цим можна аналізувати через призму інновацій (класичні сюжети в сучасному контексті, кіноверсії відомих творів). Учасники дебатів пропонують рішення для актуальних освіт-

ніх чи соціальних проблем на основі знань із літератури й мови, розробляють і впроваджують педагогічні ідеї, працюючи в командах, беруть відповідальність за організацію ролей і мотивацію – тим самим розвиваючи лідерські навички. Дискутуючи з приводу мовних прецедентів, переосмислюють роль мови у формуванні громадянської свідомості. Літературні майстерні з інтеграцією елементів соціального підприємництва та створення стартапів на основі популяризації української культури – форми, які можна використати в дебатному процесі.

Отже, дебати є багатофункціональним інструментом, який підтримує реалізацію компетентнісного підходу в підготовці майбутніх вчителів завдяки інтеграції теоретичного навчання та практичних навичок, які формуються у дебатній грі. Дебати як інноваційна педагогічна технологія мають значний потенціал у процесах реформування української гуманітарної освіти й навчання й виховання нового покоління студентів і майбутніх фахівців, успіх підготовки яких залежить від підтримки освітніх інституцій та готовності до інтеграції інноваційних підходів у навчальний процес.

Інтеграція дебатів в інклюзивне навчання відкриває нові перспективи для створення освітнього середовища, у якому кожен студент зможе взяти активну участь у навчальному процесі незалежно від своїх індивідуальних особливостей.

Оскільки дебати сприяють розвитку комунікативних навичок, які є критичними важливими для студентів із різними потребами (труднощі з мовленням, слухом чи увагою), то з'являється можливість подолати бар'єри в спілкуванні. Наприклад, форма парламентських дебатів дозволяє учасникам заздалегідь готуватися до аргументації, що особливо корисно для студентів із розладами аутистичного спектру, для яких потрібно забезпечити опції структурованості й передбачуваності процесів і дій.

Дебати можуть бути адаптовані через використання жестової мови, субтитрів або спрощених матеріалів для учасників із когнітивними порушеннями й не тільки. Суспільно-політична ситуація (повномасштабна війна з Росією) в Україні суттєво вплинула на організаційну структуру освіти. Масові переміщення людей через безпекові та економічні фактори не сприяють якісному й систематичному навчанню насамперед через відсутність технічної можливості (нестабільний зв'язок, нестача обладнання для нього, відсутність умов для дотримання графіків навчання й ін.). Організація дебатів на спеціальних платформах дає можливість ліквідувати відсутність рефлексії й діалогічного вивчення певних аспектів навчального контенту та забезпечити зворотній відгук від колег і викладачів.

У такий спосіб через дебати розвивається емпатія, адже студенти, виконуючи роль антагоніста й презентуючи точки зору, які можуть кардинально відрізнятись від їхніх особистих переконань або можливостей, приймають факт існування Іншого, із яким потрібно не конфліктувати, а домовлятися про комфортне існування в спільному просторі.

Особливо ефективними в такому контексті будуть обговорення проблем, пов'язаних із правами людей із інвалідністю, інтеграцією різних суспільних груп і боротьбою із дискримінацією. Осмислення актуальних питань в команді учасників, серед яких є люди, що мають особливості й стикаються із бар'єрами, стимулює взаємну близькість і саморозвиток кожного суб'єкта, який отримує додатковий стимул для проявлення своїх найкращих якостей.

Дебатні технології вимагають від викладачів розробки інклюзивних методик, які враховують потреби різних груп студентів. Наприклад, у Великобританії програми інклюзивної освіти включають дебатні клуби для студентів із порушенням слуху з використанням інтерактивних технологій та підтримки фасилітаторів. У цьому помічні мультимедійні матеріали для учасників, спільне обговорення в малих групах, створення безпечного простору для публічних виступів без загрози бути незрозумілими.

Інклюзивні дебати діють як інструмент боротьби з упередженнями, оскільки відбувається переосмислення стереотипів щодо різних соціальних груп, включно із людьми з особливими освітніми потребами, учасники дебатного процесу досліджують виклики інклюзії та пропонують рішення.

Ця технологія дозволяє досягти високого рівня соціальної інтеграції, оскільки сама форма передбачає побудову соціальних зв'язків і взаємодії, у якій кожен буде почуватися повноцінним учасником освітнього процесу. У скандинавських країнах студенти з інвалідністю беруть участь у дебатній команді разом із однокурсниками. Такий підхід дає можливість відчути себе важливими частинами спільноти, а іншим – усвідомити важливість підтримки й рівності. Для забезпечення цієї опції існують платформи, які підтримують текстові відповіді, автоматичний переклад, використання альтернативних способів комунікації.

Наразі активно розвиваються системи штучного інтелекту, які дозволяють розширити простір можливостей для навчання й розвитку. Штучний інтелект (ШІ) може значно покращити процес дебатів та їхню ефективність, створюючи можливості для інклюзії. На підготовчому етапі до дискусій ШІ дає можливість оптимізувати пошук інформації з різних джерел, аналіз новин і академічних статей, систематизувати статистику для створення обґрунтованих аргументів. Більшої переконливості можна досягти, якщо структурувати інформацію за допомогою алгоритмів на основі ШІ: аргументація деталізується, виокремлюються ключові елементи, генерація контраргументів і різних точок зору дає можливість добре підготуватися до дебатної гри, перевірка фактів за допомогою ШІ може відбуватися в реальному часі, хоча й про абсолютну точність, звісно, не можна говорити, але швидкість реакції буде забезпечена хоча б на рівні публічної риторики. Деякі моделі ШІ здатні вже аналізувати тональність голосу або специфіку лексики, яку використовують дебатори, щоб визначити емоційну атракцію аргументу або індекс упередженості або відвертої агресії. Логічні помилки або маніпулятивні прийоми у виступах можуть бути ідентифіковані, й модератор, який спирається на підтримку ШІ, здатен краще оцінити об'єктивність аргументації, причому технічні аспекти оцінювання теж можна реалізувати за його допомогою. Варта уваги також спроможність проаналізувати коментарі та реакції учасників, спостерігачів.

Особливо допоміжним у плані створення інклюзивного навчання є здатність ШІ до імітації ролі опонента й можливість застосувати рівні складності відповідно до наявних навичок. За допомогою таких технологій підвищується рівень залучення та доступності для різної аудиторії через опції автоматичного перекладу та субтитрування, здійснюються функції адаптації різних форматів.

На сьогодні вже розроблені такі інструменти для дебаторів, як IBM Project Debater (<https://research.ibm.com/haifa/dept/vst/debater.shtml>), що являють собою інноваційну систему штучного інтелекту, яка здатна дебатувати з людьми на будь-які теми: вона має високий рівень обробки природної мови, аналізатор аргументів і синтезатор змістовних висловлювань. Працює IBM Project Debater через розпізнавання контексту та ключових слів на основі великої бази даних (документи, статті, новини, наукові праці), пошук релевантної інформації (фільтрація інфошуму), структурування аргументів. Система генерує текст, який озвучується голосовим синтезатором, і відповідає, проаналізувавши провідні аргументи опонента. Принципи, на яких створений інструмент: системи обробки мови, машинне навчання, семантичний аналіз. У 2019 році IBM Project Debater брав участь у публічних дебатах проти Х. Натараджана: перемогла людина, але ШІ продемонстрував здатність підбирати змістовні, інформативні аргументи.

Використання потенціалу ШІ в стратегії створення інклюзивного простору і навчання видається оптимістичним, адже цей інструмент може допомогти людям із розладами мовлення (дислексією), проблемами із концентрацією уваги, різними аспектами когнітивного дефіциту брати на рівних участь у діалозі з важливих питань.

Звісно, можливості системи поки що не безмежні: ШІ не завжди ідентифікує культурологічні або емоційні аспекти, не розрізняє неточні й застарілі дані (якість аргументів відповідна), не генерує нові ідеї, адже комбінувє вже наявну інформацію. Водночас ШІ суттєво допомагає тренерам і дебаторам вдосконалити навички аргументації, автоматизувати процес збору інформації зі складних тем, а – отже є чудовим партнером людини у процесі розв'язання складних інтелектуальних задач. GPT-4 або моделі, створені за схожими алгоритмами, здійснюють генерацію текстів, фактів, контраргументів, синтез ідей.

ШІ не може замінити учасників дебатів, але надає суттєві можливості для оптимальної реалізації потреб, передусім когнітивного плану, поглиблюючи конструктивний діалог і надаючи інструменти для того, щоб опанувати хаотичний і потужний інформаційний потік.

Отже, інклюзивні дебати створюють середовище не тільки для здобуття знань та навичок, а плекають соціальну емпатію та повагу до різноманіття. Для цього потрібно адаптувати методіку проведення дебатів, застосовувати відповідні технології, але результат вартий зусиль – формується інклюзивне суспільство.

Освітні системи європейського континууму на сьогоднішній день активно розробляють напрямок сталого розвитку, що є надзвичайно перспективним для дебатних технологій. Розвиток критичного мислення надзвичайно важливий для ухвалення рішень, які мають довготермінові наслідки. Дебати розвивають здатність до аналізу складних проблем, зокрема, екологічних, економічних і соціальних викликів сталого розвитку, і дають можливість усвідомити необхідність інтеграції принципів сталого розвитку у викладання української мови й літератури через реальні проблеми, які стосуються безпосередньо аудиторії.

Дебати як діалогічна форма сприяють усвідомленню відповідальності за суспільні й глобальні проблеми, що є базовою опцією концепції сталого розвитку, враховують принципи соціальної справедливості та етичної поведінки, поєднують знання з різних дисциплін (екології, економіки, соціології) для комплексного вирішення питань. Аналіз етичних дилем дає можливість змодельовати оптимальні шляхи досягнення ефекту сталості. Через обговорення таких питань студенти, а також їхні майбутні учні, усвідомлюють необхідність балансу між різними цілями й гармонійним розвитком спільноти, різними стратегіями досягнення соціальної справедливості.

У таких дискусіях майбутній учитель української мови й літератури стає агентом освітньої сталості, оскільки підвищується рівень залученості студентів і стимулюється прагнення сприяти довготривалому ефекту навчання. Ці прагнення можна реалізувати при розробці інноваційних освітніх практик, які враховують ЦСР, що можуть бути застосовані в школах.

Лідерство сталого розвитку формується у процесі управління змінами – форма дебатів як найкраще може реалізувати цей принцип: студенти стають більш упевненими у своїй здатності ініціювати трансформаційні процеси.

Пропаганда цілей сталого розвитку (ЦСР) відбувається через безпосереднє обговорення конкретних ЦСР – якісної освіти, гендерної рівності, відповідального споживання та інновацій.

Внесок філології у досягненні глобальних цілей може усвідомлюватися через осмислення ролі мови й літератури в сталому розвитку.

Отже, інтеграція дебатів у підготовку фахівців через призму сталого розвитку сприяє формуванню свідомих, відповідальних і компетентних викладачів, які здатні працювати в умовах сучасних трансформацій у міждисциплінарній перспективі.

У контексті міжкультурної взаємодії можна виокремити декілька аспектів дебатних технологій, які мають і теоретичне, і практичне значення для розвитку міжкультурної компетентності. Участь у дебатах стимулює розвиток навичок міжкультурного спілкування в майбутніх вчителів української мови й літератури, що посилює конкурентоздатність української культури в контексті глобалізації. Серед провідних аспектів, які є концептуальною основою для реалізації технології в зазначеному напрямку, фундаментальними є такі: вплив різних мовних культурних практик на суб'єкта й спільноту, мовно-культурне розмаїття України (українська, кримськотатарська, польська, угорська, румунська, болгарська), принципи толерантності й взаємоповаги.

Література як простір зустрічі автора й читача є поліфонічним середовищем, у якому спілкуються різні погляди, думки й голоси. Порівняльно-типологічний аналіз текстів українських авторів дає матеріал для дискусій щодо базових життєвих питань і універсальних гуманістичних цінностей, розширює міжкультурний діалог на основі співвіднесення свого і чужого.

Важливим аспектом реалізації дебатної технології в контексті міжкультурної взаємодії є акцентуація української мови й української культури як фактору формування національної іден-

тичності й самотності. Мовні політики в освітньому контексті, особливості локального і глобального міжнаціонального просторів

Іманентна суть дебатної технології – її спрямованість на подолання конфліктів і віднайдення консенсусу. Дебати можуть слугувати майданчиком для вивчення історичного, соціального, культурного контексту, а також виконувати роль «осмотичної мембрани» для взаємодії культур та інтеграції національних меншин, оскільки не передбачають повної асиміляції позицій опонентів. Інтерактивна практика вивчення міжкультурної історії поглиблює розуміння майбутніх учителів спільності культурної спадщини в її універсальних і глобальних патернах. Такі стратегії допомагають студентам усвідомити роль культурного різноманіття для формування національної самосвідомості.

Синтез локальних і глобальних викликів формує інтегративний підхід до моделювання принципів міжкультурної освіти в галузі української філології. Важливим є міжсекторальний контекст – розуміння ролі медіа в популяризації чи спотворенні культурного контексту. Через нього окреслюються принципи практичного застосування міжкультурного діалогу у викладанні української мови й літератури на рівні вищої й середньої освіти.

Дебати в контексті міжкультурної взаємодії сприяють формуванню майбутніх педагогів як культурно обізнаних і толерантних фахівців, здатних ефективно працювати в багатокультурному середовищі й водночас маніфестувати цінності національної культури, інтегруючи її в світовий контекст.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, дебати – це інноваційна педагогічна технологія, яка поєднує елементи навчання, виховання та особистісного розвитку здобувачів освіти. Дебати стимулюють розвиток критичного мислення та комунікативних навичок і формують громадянську позицію.

Технологія зорієнтована на активне залучення студентів до обговорення суспільно важливих питань, що сприяє формуванню аналітичного мислення, комунікативної культури та відповідальності. Дебати забезпечують глибокий міжпредметний аналіз, інтеграцію філологічних та соціальних знань.

Інноваційність дебатної технології забезпечує адаптацію до сучасних освітніх стандартів, розвиток цифрової грамотності, інтеграцію міжкультурної взаємодії, інклюзію. Застосування цієї технології розвиває в здобувачів освіти необхідні компетентності для якісної професійної й особистісної реалізації.

Для повноцінного застосування потенціалу дебатів у підготовці вчителів української мови й літератури необхідно розробити системні програми з дебатів у шкільній і університетській освіті, а також переосмислити методику підготовки педагогів до її використання.

Використані джерела

- Бек, У. (2011). *Влада і контрвлада у добу глобалізації = Macht und Gegenmacht im globalen Zeitalter*: Нова світова політична економія (переклад з німецької О. Юдіна). Київ: Ніка-Центр.
- Бляшевська, А., Тивонюк, І., Федорець, М. (2023). Дебатна гра як засіб розвитку когнітивних здібностей студентів на заняттях іноземної мови. *Сучасний стан та тенденції розвитку науки та освіти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (Дніпро, 30 грудня 2023 р)*. Дніпро: *Research Europe*, 165–167.
- Бобришев, І., Богаченко, П., Кожемякін, К., Лев, А., Савосько, С. (2013). *Твій помічник у дебатному клубі: методичний посібник*. Україна: ВМГО «ФДУ».
- Вербицька, Х., Кузьо, Л. (2021). Формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх правоохоронців за допомогою методу тематичних онлайн-дебатів. *Інноваційна педагогіка*, 42, 130–134. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/42.26>.
- Вторнікова, Ю. (2011). Комунікативна компетентність у структурі ключових компетентностей громадян Європи. *Витоки педагогічної майстерності*. Серія: Педагогічні науки, 8(2), 88–94. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2011_8\(2\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2011_8(2)_20).

- Гангал, А. (2019). Інтеріоризація як засіб здобуття і збереження ідентичності в сучасному інформаційному суспільстві. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*, 23, 19–25. <https://doi.org/10.30970/2078-6999-2019-23-3>.
- Губарь, О., Спіцин, В., Котяш, І. (2023). Вплив використання інтерактивних технологій на якість навчання майбутніх педагогів у закладах вищої освіти. *Академічні візії*, 26. <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/830>
- Детярьова, К., Карась, А., Живолуп, В., Кібенко, Л. (2021). Застосування методу дебатів під час навчання іноземної мови за професійним спрямуванням як одного із засобів розвитку комунікативних навичок студентів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 47 (1), 64–67.
- Зима, О. (2024). Поняття «дебати» у науковій літературі, їх застосування на уроках суспільствознавчих предметів. https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/18/statti/zima.htm.
- Імжарова, З. (2008). *Дебати як педагогічна технологія*. Освіта.ua. <http://osvita.ua/school/method/technol/369/>.
- Курилова, Ю. (2022). Інший в освітніх стратегіях XXI століття. *Шкільна літературна освіта: традиції і новаторство. X Волошинські читання: зб. матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції*. Київ: Інститут педагогіки НАПН України, 250–255.
- Лозов'юк, О. У (2023). *Запоріжжя почали проводити дебати англійською мовою*. <https://universe.zp.ua/u-zaporizhzhji-pochali-provoditi-debati-a/>
- Михайлишин, У., Шмідзен, І., Товт, В. (2024). Проблема дослідження інформаційного стресу у сучасних наукових підходах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, 3, 89–94. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2024.3.17>.
- Павленко, О. (2021). *Діалог, переговори та дебати: посібник для вчителя*. Київ: Симоненко О. І.
- Присяжнюк, І. (2017). Дебати як комунікативний метод на заняттях з іноземної мови. *Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції*. 24–25 березня 2017 р., м. Дніпро. Частина II. Дніпро: СПД Охотнік, 224–225. https://kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/prysiazhniuk_debaty.pdf
- Рябець, І. (2015). Використання педагогічної технології «дебати» у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців із зв'язків з громадськістю. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції*, 21 – 22 квітня 2015 р., м. Хмельницький. Хмельницький: Хмельницький національний університет, 121–123. <https://ekmair.ukma.edu.u>.
- Сажинська, І. (2023). Відкриття Дебатного клубу ЗНТУ. <https://zp.edu.ua/vidkryttya-debatnogo-klubu-zntu>
- Сечка, С. (2021). Застосування поняття «дебати» в науковій літературі та інших дисциплінах. *Молодий вчений*, 2021. 10 (98), 60–63. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-10-98-16>
- Тюфлер, Е. (2000). *Третя хвиля* (переклад з англ. А. Євса). Київ: Всесвіт.
- Чалюк, Ю. (2022). Глобальний соціально-економічний розвиток в умовах VUCA, SPOD, DEST та BANI світу. *Економіка та суспільство*, 36. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-21>.
- Шарата, Н. (2024). Розвиток комунікативної компетентності під час підготовки майбутніх фахівців. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, 2 (106), 134–144. [https://doi.org/10.31865/2077-1827.2\(106\)2024.315106](https://doi.org/10.31865/2077-1827.2(106)2024.315106)
- Шевельова-Гаркуша, Н. (2023). Дебати як особливий вид інтерактивного навчання для вдосконалення комунікативної компетенції студентів на заняттях з англійської мови. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії»*. Переяслав: Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 86–87.
- Ярмолюк, А. (2017). Інтеріоризація загальнокультурних цінностей під час вивчення складного речення. *Українська мова і література в школі*, 2, 15–19.
- Gross, B. M. (1964). *The Managing of Organizations: The Administrative Struggle*. New York: Free Press of Glencoe.

References

- Bek, U. (2011). *Vlada i kontrvlada u dobu hlobalizatsii = Macht und Gegenmacht im globalen Zeitalter: Nova svitova politychna ekonomiiia. pereklad z nimetskoj O. Yudina*. Kyiv: Nika-Tsentr. (in Ukrainian).

- Bliashavska, A., Tyvoniuk, I., Fedorets, M. (2023). Debatna hra yak zasib rozvytku kohnityvnykh zdbnostoni studentiv na zaniattiakh inozemnoi movy. *Suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku nauky ta osvity: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii / Mizhnarodnyi humanitarnyi doslidnytskyi tsentr* (Dnipro, 30 hrudnia 2023 r.). Dnipro: Research Europe, 165–167. (in Ukrainian).
- Bobryshev, I., Bohachenko, P., Kozhemiakin, K., Lev, A., Savosko, S. (2013). *Tvii pomichnyk u debatnomu klubi: metodychnyi posibnyk*. Ukraina: VMHO «FDU». (in Ukrainian).
- Chaliuk, Yu. (2022). Hlobalnyi sotsialno-ekonomichnyi rozvytok v umovakh VUCA, SPOD, DEST ta BANI svitu. *Ekonomika ta suspilstvo*, 36. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-21>. (in Ukrainian).
- Dehtiarova, K., Karas, A., Zhyvolup, V., Kibenko, L. (2021). Zastosuvannia metodu debativ pid chas navchannia inozemnoi movy za profesiinym spriamuvanniam yak odnogo iz zasobiv rozvytku komunikativnykh navychok studentiv. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*. 47 (1), 64–67. (in Ukrainian).
- Gross, B. M. (1964). *The Managing of Organizations: The Administrative Struggle*. New York: Free Press of Glencoe. (in English).
- Hanhal, A. (2019). Interioryzatsiia yak zasib zdobuttia i zberezhenntia identychnosti v suchasnomu informatsiinomu suspilstvi. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filosofski nauky*, 23, 19–25. <https://doi.org/10.30970/2078-6999-2019-23-3>. (in Ukrainian).
- Hubar, O., Spitsyn, V., Kotiash, I. (2023). Vplyv vykorystannia interaktyvnykh tekhnolohii na yakist navchannia maibutnikh pedahohiv u zakladakh vyshchoi osvity. *Akademichni vizii*, 26. <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/830> (in Ukrainian).
- Imzharova, Z. (2008). *Debaty yak pedahohichna tekhnolohiia*. Osvita.ua. <http://osvita.ua/school/method/technol/369/>. (in Ukrainian).
- Kurylova, Yu. (2022). Inshyi v osvitynikh stratehiakh KhKhI stolittia. *Shkilna literaturna osvita: tradytsii i novatorstvo. Kh Voloshynski chytannia: zb. materialiv vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kyiv: Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy, 250–255. (in Ukrainian).
- Lozoviuk, O. U (2023). *Zaporizhzi pochaly provodyty debaty anhliskoiu movoiu*. <https://universe.zp.ua/u-zaporizhzi-pochali-provodyti-debati-a/> (in Ukrainian).
- Mykhailyshyn, U., Shmidzen, I., Tovt, V. (2024). Problema doslidzhenntia informatsiinoho stresu u suchasnykh naukovykh pidkhodakh. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Psykholohiia*, 3, 89–94. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2024.3.17>. (in Ukrainian).
- Pavlenko, O. (2021). *Dialoh, perehovory ta debaty: posibnyk dlia vchytelia*. Kyiv: Symonenko O. I. (in Ukrainian).
- Prisyazhniuk, I. (2017). Debaty yak komunikativnyi metod na zaniattiakh z inozemnoi movy. *Ukraina v humanitarnykh i sotsialno-ekonomichnykh vymirakh. Materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. 24-25 bereznia 2017 r., m.Dnipro. Chastyna II. Dnipro: SPD Okhotnik, 224–225. https://kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/prisyazhniuk_debaty.pdf (in Ukrainian).
- Riabets, I. (2015). Vykorystannia pedahohichnoi tekhnolohii «debaty» u protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv iz zviazkiv z hromadskistiu. *Aktualni pytannia teorii ta praktyky psykholoho-pedahohichnoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv: tezy dopovidei Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, 21 – 22 kvitnia 2015 r., m. Khmelnytskyi. Khmelnytskyi natsionalnyi universytet, 121–123. <https://ekmair.ukma.edu.u>. (in Ukrainian).
- Sazhynska, I. (2023). *Vidkryttia Debatnogo klubu ZNTU*. <https://zp.edu.ua/vidkryttia-debatnogo-klubu-zntu> (in Ukrainian).
- Sharata, N. (2024). Rozvytok komunikativnoi kompetentnosti pid chas pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu*, 2 (106), 134–144. [https://doi.org/10.31865/2077-1827.2\(106\)2024.315106](https://doi.org/10.31865/2077-1827.2(106)2024.315106) (in Ukrainian).
- Shevelova-Harkusha, N. (2023). Debaty yak osoblyvyi vyd interaktyvnogo navchannia dlia vdoskonalennia komunikativnoi kompetentsii studentiv na zaniattiakh z anhliskoi movy. *Materialy V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii «Problemy ta perspektyvy rozvytku suchasnoi nauky v krainakh Yevrazii»*. Pereiaslav: Universytet Hryhoriia Skovorody v Pereiaslavi, 86–87. (in Ukrainian).
- Siechka, S. (2021). Zastosuvannia poniattia «debaty» v naukovi literaturi ta inshykh dystyplinakh. *Molodyi vchenyi*, 2021. 10 (98), 60–63. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-10-98-16> (in Ukrainian).

- Tofler, E. (2000). *Tretia khvyliia* (pereklad z anh. A. Yevsa). Kyiv: Vsesvit. (in Ukrainian).
- Verbytska, Kh., Kuzo, L. (2021). Formuvannia inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh pravookhorontsiv za dopomohoiu metodu tematychnykh onlain-debativ. *Innovatsiina pedahohika*, 42, 130–134. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/42.26>. (in Ukrainian).
- Vtornikova, Yu. (2011). Komunikatyvna kompetentnist u strukturi ključovykh kompetentnosti hromadian Yevropy. *Výtoky pedahohichnoi maisternosti. Seriia: Pedahohichni nauky*, 8(2), 88–94. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2011_8\(2\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2011_8(2)_20). (in Ukrainian).
- Yarmoliuk, A. (2017). Interioryzatsiia zahalnokulturnykh tsinnosti pid chas vvychennia skladnoho rechennia. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 2, 15–19. (in Ukrainian).
- Zyma, O. (2024). Poniattia «debaty» u naukovii literaturi, yikh zastosuvannia na urokakh suspilstvoznavchykh predmetiv. https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/18/statti/zima.htm. (in Ukrainian).

Iryna Bakalenko, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Ukrainian Literature, Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine.

Research Interests: Media Literacy, Digital Technologies in Education, European Studies

Yulia Kurylova, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Department of Ukrainian Literature, Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine

Research Interests: Media Literacy, Digital Technologies in Education, European Studies

DEBATES AS AN INNOVATIVE PEDAGOGICAL TECHNOLOGY IN THE SYSTEM OF TRAINING TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Abstract. The article considers debates as an innovative pedagogical technology with significant potential for training teachers of the Ukrainian language and literature. Particular attention is given to their role in the development of professional, social, and civic competencies. The functions of debates in fostering critical thinking, speech culture, and intercultural communication are highlighted. The authors analyze the appropriateness of utilizing this technology in the context of digitalization and globalization, emphasizing the necessity of integrating debates into the curricula of pedagogical specialties to ensure high-quality professional training. Debates as an innovative technology enable the creation of an interactive educational environment that promotes critical thinking, speech culture, and civic awareness among future educators. The potential of debates in shaping professional competencies for teachers of Ukrainian language and literature is analyzed, and recommendations for their effective implementation in the educational process are proposed.

Keywords: debates, pedagogical technologies, innovative education, critical thinking, competence, inclusive education, digitalization, intercultural interaction.